

Patrycja Grebla-Tarasek

Zmiany w organizacji wyborów. Poradnik dla JST

ZWIĄZEK
POWIATÓW
POLSKICH

Związek Powiatów Polskich
www.zpp.pl

Patrycja Grebla-Tarasek

Zmiany w organizacji wyborów. Poradnik dla JST

Warszawa, wrzesień 2023

Publikacja jest rozpowszechniana bezpłatnie

Copyright by Związek Powiatów Polskich

Związek Powiatów Polskich
Pałac Kultury i Nauki (27 piętro, pokój 2704)
00-901 Warszawa, Plac Defilad 1
www.zpp.pl

ISBN

978-83-62251-87-2 (wersja elektroniczna)

Spis treści

	Wstęp.....	6
1.	Zmiany w obwodach głosowania.....	7
1.1	Mniejsze obwody głosowania.....	7
1.2	Podział stałego obwodu głosowania na wniosek.....	8
1.3	Wymagania jakie musi spełnić lokal wyborczy.....	9
1.4	Najczęstsze uchybienia w lokalach wyborczych.....	10
1.5	Zmiana lokalu wyborczego.....	10
1.6	Dobre praktyki wyposażenia i lokalizacji lokali wyborczych.....	11
2.	Centralny Rejestr Wyborców.....	12
2.1	Jak działa Centralny Rejestr Wyborców.....	12
2.2	Dane gromadzone w Centralnym Rejestrze Wyborców.....	13
2.3	Podział Centralnego Rejestru Wyborców.....	14
2.4	Zadania gminy w Centralnym Rejestrze Wyborców.....	15
2.5	Zawiadamianie gmin o osobach pozbawionych prawa wybierania.....	16
2.6	Reklamacja na nieprawidłowości w Centralnym Rejestrze Wyborców.....	16
2.7	Zaświadczenie o prawie do głosowania w miejscu pobytu w dniu wyborów.....	17
3.	Działania na rzecz zwiększenia frekwencji.....	18
3.1	Prawo do informacji o wyborach.....	18
3.2	Obowiązki informacyjne.....	19
4.	Bezpłatny transport do lokalu wyborczego.....	20
4.1	Bezpłatny transport osób niepełnosprawnych oraz wyborców po 60 roku życia.....	20

4.2	Bezpłatny przewóz pasażerski w gminach wiejskich (wiejsko-miejskich).....	22
4.3.	Finansowanie zadania.....	23
5.	Głosowanie korespondencyjne i przez pełnomocnika.....	24
5.1	Uprawnieni do głosowania korespondencyjnego.....	24
5.2	Zgłoszenie zamiaru głosowania korespondencyjnego.....	24
5.3	Pakiet wyborczy i głosowanie.....	26
5.4	Głosowanie przez pełnomocnika.....	27
6.	Komisja wyborcza po nowemu.....	30
6.1	Likwidacja podziału obwodowych komisji.....	30
6.2	Sporządzenie protokołu głosowania.....	31
6.3	Obwodowa komisja wyborcza.....	32
6.4	Nowe uprawnienia członków obwodowych komisji wyborczych.....	33
6.5	Lokale obwodowych komisji wyborczych.....	34
7.	Mężowie zaufania i obserwatorzy.....	36
7.1	Wyznaczenie mężów zaufania.....	36
7.2	Dieta przysługująca mężowi zaufania.....	37
7.3	Uprawnienia męża zaufania.....	37
7.4	Wyznaczenie obserwatora społecznego.....	39

Wstęp

Nowelizacja kodeksu wyborczego (dalej k.w.) przeprowadzona ustawą z dnia 26 stycznia 2023 r. o zmianie ustawy Kodeks wyborczy oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. 2023.497) wprowadziła liczne zmiany, które wpłyną na organizację procesu wyborczego w gminach.

Całkowitą nowość stanowi rozdział poświęcony działaniom mającym na celu zwiększenie frekwencji w wyborach. Wśród nowych przepisów, do najważniejszego obowiązku wójta będzie należała organizacja transportu do lokali wyborczych wyborców niepełnosprawnych oraz osób, które najpóźniej w dniu głosowania ukończyły 60 rok życia. Wójtowie gmin wiejskich i wiejsko – miejskich, w gminach, w których w dniu wyborów nie kursuje transport publiczny, zgodnie z nowymi przepisami, będą zobligowani do organizacji transportu dla wszystkich mieszkańców do lokali wyborczych.

Przy okazji omawianych zmian, nie sposób nie wspomnieć o rewolucji jaka dokona się w związku z wprowadzeniem Centralnego Rejestru Wyborców, który ujednoczy dotychczas rozproszone prowadzenie rejestru wyborców przez gminy. Zmiany dotknęły także składów i trybu funkcjonowania obwodowych komisji wyborczych oraz instytucji mężów zaufania i obserwatorów społecznych.

Najbliższe wybory do Sejmu i Senatu, których termin ogłoszono na 15 października 2023 r. będą dla samorządów wielkim sprawdzianem, z tego jak przyswojone i wykonane zostaną nowe lub zmienione zadania nałożone na nie w związku z organizacją procesu wyborczego.

W Państwa ręce oddaję, krótki przewodnik po najważniejszych zmianach w Kodeksie wyborczym, które wpływają na organizację wyborów w gminach. Mam nadzieję, że pozwoli on Państwu na usystematyzowanie wiedzy i odpowie na wątpliwości, jakie zrodziły się w związku z wprowadzonymi zmianami.

Autorka

1 | Zmiany w obwodach głosowania

1.1 Mniejsze obwody głosowania

Jedną z ważniejszych zmian jakie wprowadzone zostały przy okazji nowelizacji Kodeksu wyborczego¹, jest ta dotycząca obwodów głosowania. Dotychczas przepisy przewidywały, że stały obwód głosowania obejmuje od 500 do 4000 mieszkańców, przy czym w uzasadnionych miejscowymi warunkami przypadkach obwód mógł obejmować mniejszą liczbę mieszkańców. Konsekwencją zmiany w art. 12 k.w. jest zmniejszenie liczby mieszkańców, dla których tworzy się stały obwód głosowania. Nowy art. 12 k.w. stanowi, że stały obwód głosowania obejmuje od 200 do 4000 mieszkańców.

Jest to jedna ze zmian, która w praktyce dotknie większość gmin, szczególnie tych najmniejszych. O ile bowiem nie zmienia się maksymalna liczba mieszkańców, dla których można utworzyć stały obwód głosowania, o tyle najmniejsze gminy, a w zasadzie to poszczególne wsie, będą miały możliwość utworzenia na ich terenie stałego obwodu głosowania. Głównym założeniem tej zmiany jest tworzenie lokali wyborczych, bliżej miejsc zamieszkania mieszkańców. Jak już wspomniałam we wstępie, większość zmian, jakie zostały wprowadzone w Kodeksie wyborczym mają na celu podniesienie frekwencji podczas wyborów. Ustawodawca, wprowadzając tą konkretną zmianę wyszedł z założenia, że w kraju jest spora liczba wsi (a także kilka przypadków miast), które zamieszkuje poniżej 500 mieszkańców. Przy czym ustawodawca, założył też, że znaczna część osób zamieszkujących mniejsze wsie i miasteczka to osoby starsze oraz osoby mniej mobilne, które mogą mieć trudności z dotarciem do lokalu wyborczego położonego w oddalonej kilka kilometrów miejscowości, w której dotychczas, z uwagi na wytyczne dotyczące liczby mieszkańców dla stałych obwodów, znajdowały się lokale wyborcze.

W praktyce zmiana ta oznacza, że powstanie większa liczba lokali wyborczych położonych w mniejszych miejscowościach, wsiach, sołectwach, przysiółkach czy dzielnicach, które znajdują się bliżej mieszkańców.

W przepisach przejściowych do nowelizacji Kodeksu wyborczego zawarto nowy obowiązek wójtów/burmistrzów. Zgodnie z przepisami przejściowymi wójtowie/burmistrzowie mieli w terminie miesiąca od dnia wejścia w życie nowelizacji przekazać właściwym komisarzom wyborczym informację o każdej miejscowości położonej na obszarze gminy, w której zamieszkuje co najmniej 200 mieszkańców i nie mieści się lokal obwodowej komisji wyborczej oraz o możliwościach zorganizowania lokalu obwodowej komisji wyborczej w tej miejscowości. Następnie komisarze wyborczy dokonali przeglądu możliwości podziału gmin na mniejsze stałe obwody głosowania, na podstawie informacji, jakie otrzymali od wójtów i burmistrzów. W ten sposób wydzielono nowe mniejsze obwody głosowania, a w konsekwencji nowe lokale wyborcze.

¹Ustawa z dnia 26 stycznia 2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks wyborczy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U.2023.497)

Nowe lokale będą mogły powstać, jeżeli spełnione zostaną jednocześnie następujące warunki (warunki muszą być spełnione łącznie):

1. w danej miejscowości zamieszkuje na stałe co najmniej 200 mieszkańców,
2. w miejscowości tej dotychczas nie było lokalu obwodowej komisji wyborczej,
3. na terenie miejscowości jest możliwe utworzenie lokalu obwodowej komisji wyborczej, zgodnie z wymogami dla lokalów wyborczych.

Nowe obwody głosowania mają zostać utworzone najpóźniej w 34 dniu przed dniem wyborów (art. 12 § 10 k.w.).

Zgodnie z danymi przekazanymi przez Krajowe Biuro Wyborcze, zmiany dotyczące mniejszych obwodów głosowania, mają sprawić, że w Polsce powstanie około 4 tysiące nowych lokalów obwodowych komisji wyborczych.

1.2 Podział stałego obwodu głosowania na wniosek

Nowelizacja, wprowadziła dodatkową możliwość, dla mieszkańców, podziału stałego obwodu głosowania. Artykuł 13 §1aa k.w. stanowi, że komisarz wyborczy może dokonać podziału stałego obwodu głosowania z urzędu, na wniosek, co najmniej 5% wyborców ujętych w Centralnym Rejestrze Wyborców w tym obwodzie głosowania, jeżeli na obszarze stałego obwodu głosowania utworzonego w wyniku podziału jest możliwość zorganizowania lokalu obwodowej komisji wyborczej. W praktyce oznacza to, że w najmniejszych obwodach głosowania (przypominam, że obecnie to 200 osób) wystarczy 10 wyborców ujętych w Centralnym Rejestrze Wyborców, aby złożyć wniosek o podział stałego obwodu głosowania. Warto przy tym pamiętać, że sam wniosek nie determinuje obowiązku podziału stałego obwodu głosowania, z uwagi na fakt, że ostateczną decyzję w tym zakresie podejmuje komisarz wyborczy.

Jak podkreślał w uzasadnieniu do nowelizacji projektodawca, ważne jest, aby wyborcy, obok władz samorządu gminnego, mieli możliwość wnoszenia o utworzenie stałego obwodu głosowania.

Dalsza część przywoływanego art. 13 § 1aa k.w. stanowi, że podział może być dokonany także na wniosek wójta, jeżeli na obszarze stałego obwodu głosowania utworzonego w wyniku podziału jest możliwość zorganizowania lokalu obwodowej komisji wyborczej. Praktyczne zastosowanie tego przepisu, najprawdopodobniej będzie się sprowadzało do podziału, największych obwodów głosowania, sięgających blisko 4000 mieszkańców.

UWAGA! W tym trybie podział obwodu może być dokonany niezależnie od tego, czy wystąpią przesłanki do podziału obwodu wskazane w art. 13 § 1a k.w.

Konsekwencją omawianych zmian, jest nowe brzmienie art. 13 § 1b k.w., w myśl którego wójt informuje niezwłocznie komisarza wyborczego zarówno o okolicznościach uzasadniających podział stałego obwodu głosowania, jak i o możliwości zorganizowania lokalu komisji wyborczej na obszarze stałego obwodu głosowania utworzonego w wyniku podziału.

1.3 Wymagania jakie musi spełnić lokal wyborczy

W tym miejscu warto pokrótce przypomnieć jakie wymagania powinno spełniać miejsce, które zostanie przeznaczone na lokal obwodowej komisji wyborczej.

Ogólne zasady jakimi należy kierować się przy wyborze miejsca na organizację lokalu obwodowej komisji wyborczej, można określić według następujących kategorii:

1. Bezpieczeństwo – pomieszczenie powinno być bezpieczne i dostatecznie zabezpieczone przed możliwością ingerencji lub zakłócenia procesu wyborczego.
2. Dostępność – pomieszczenie powinno być dostępne dla osób z niepełnosprawnościami, aby zapewnić równy dostęp do głosowania.
3. Przestrzeń – lokal powinien mieć wystarczająco dużo przestrzeni, aby wyborcy mogli swobodnie poruszać się po lokalu, zachowując przy tym tajność głosowania.
4. Tajność - pomieszczenie musi umożliwiać wyborcom oddawanie głosów w sposób prywatny i tajny, zapewniając, że nikt inny nie będzie w stanie zobaczyć, na kogo oddano głos.
5. Urny wyborcze – w pomieszczeniu powinny być dostępne bezpieczne i odpowiednio oznaczone przezroczyste urny wyborcze, do których wyborcy wrzucają swoje głosy.
6. Kabiny do głosowania – w celu zachowania tajności, lokal powinien mieć wydzielone kabiny do głosowania, gdzie wyborcy mogą w spokoju wypełnić swoje karty wyborcze.
7. Stół dla członków komisji – w pomieszczeniu musi być umieszczony stół dla członków obwodowej komisji wyborczej, którzy nadzorują proces głosowania, gdzie wyborcy odbierają karty do głosowania i podpisują listy.
8. Miejsce na obserwatorów – lokal powinien mieć wyznaczone miejsce dla przedstawicieli partii politycznych i obserwatorów, którzy monitorują proces wyborczy.
9. Oznakowanie – lokal musi być odpowiednio oznakowany tak aby wyborcy mogli łatwo znaleźć miejsce, w którym odbywa się głosowanie.
10. Oświetlenie – dobre oświetlenie jest istotne, aby umożliwić wyborcom poprawne odczytanie i wypełnienie karty wyborczej.
11. Klimatyzacja, wentylacja i ogrzewanie – lokal powinien mieć optymalną temperaturę, aby zapewnić wyborcom komfort podczas głosowania.
12. Zakaz kampanii w lokalu – nie powinno być materiałów kampanijnych ani żadnych form agitacji wyborczej.

Wyznaczając miejsce na lokal obwodowej komisji wyborczej należy wybrać lokal na tyle duży, aby swobodnie zmieścili się w nim członkowie obwodowej komisji wyborczej i zmierzający do urn wyborcy. Lokal musi dać możliwość swobodnego oddania głosu w sposób tajny, w miejscu nieco oddalonym od członków komisji. Ponadto pomieszczenie, nie powinno zawierać zaułków, tak aby cały lokal znajdował się w zasięgu wzroku członków komisji wyborczej. Lokal oczywiście powinien posiadać odpowiednie zaplecze techniczne – mieć dostęp do sieci energetycznej i telefonicznej, a także do Internetu. W okresach zimowych należy pamiętać, że lokal musi być ogrzewany. Istotną kwestią jest również dostępność lokalu rozumiana w dwojaki sposób. Po pierwsze należy wziąć pod uwagę

możliwości dojazdu do lokalu, a także zaparkowania samochodu w okolicy lokalu. Po drugie, należy pamiętać, że art. 186 § 1 k.w. stawia wymóg, aby co najmniej połowa lokali dostosowana była do potrzeb wyborców z niepełnosprawnościami.

W lokalu wyborczym winny znajdować się: godło RP, urna wyborcza z przezroczystego materiału, pomieszczenia lub osłony zapewniające tajność głosowania. Miejsca te powinny być wyposażone w przybory do pisania. W miejscach przeznaczonych do głosowania należy także umieścić plakat informacyjny Państwowej Komisji Wyborczej z instrukcją o sposobie głosowania.

Lokal wyborczy powinien być dobrze oświetlony, w szczególności, w miejscu, w którym wyborca oddaje swój głos. Ponadto lokal wyborczy powinien być, tak urządzony, aby wyborca po otrzymaniu kart do głosowania kierował się bezpośrednio do miejsca za osłoną, a następnie w stronę urny i do wyjścia. Na widocznym miejscu w lokalu wywiesza się urzędowe obwieszczenia i informacje. Obwieszczenia i informacje powinny być dodatkowo umieszczone na wysokości umożliwiającej ich odczytanie przez wyborców niepełnosprawnych o ograniczonej sprawności ruchowej.

1.4 Najczęstsze uchybienia w lokalach wyborczych

Uchybienia w lokalach do głosowania to błędy, niedociągnięcia lub nieprawidłowości w procesie wyborczym, które mogą wpłynąć na uczciwość, przejrzystość lub legalność głosowania. Najwyższa Izba Kontroli cyklicznie sprawdza dostępność lokali wyborczych, a także spełnienie warunków określonych w Rozporządzeniu Ministra Infrastruktury z dnia 29 lipca 2011 r. w sprawie lokali obwodowych komisji wyborczych dostosowanych do potrzeb wyborców niepełnosprawnych (Dz. U. 2019.336). Najczęściej powtarzające się uchybienia, jakie występują w lokalach obwodowych komisji wyborczych, przedstawiają się następująco:

- brak oznakowania krawędzi stopni schodów,
- brak oznakowania przegród szklanych w lokalu,
- niedostosowane miejsce zapewniające tajność głosowania (niewłaściwa wysokość blatów), brak dodatkowego oświetlenia, niewłaściwa szerokość i głębokość miejsca,
- zbyt wysokie progi drzwi wejściowych,
- niewłaściwe rozmieszczenie informacji i obwieszczeń PKW,
- śliska posadzka (bez właściwości antypoślizgowych).

Uchybienia w zdecydowanej większości nie dotyczyły barier architektonicznych budynków, odnosiły się natomiast do samej organizacji lokalu wyborczego: oznakowania przeszkód, czy właściwego przygotowania miejsc zapewniających tajność głosowania.

1.5 Zmiana lokalu wyborczego

Nowe brzmienie art. 13b k.w. dotyczy przypadku zmiany lokalu, w którym odbędzie się głosowanie, w stosunku do ostatnich wyborów do Sejmu i Senatu, wyborów Prezydenta RP, wyborów do Parlamentu Europejskiego albo wyborów samorządowych. W związku z tym przepisem, jeżeli w lokalu, w którym w ostatnich wyborach przeprowadzano głosowanie, w dniu wyborów nie przeprowadza się głosowania lub ma w nim siedzibę obwodowa komisja wyborcza właściwa dla obwodu głosowania o zmienionych granicach, w dniu wyborów wójt ma obowiązek umieścić

w miejscu łatwo dostępnym, przy wejściu do tego lokalu, informację umożliwiającą wyborcom dotarcie do właściwego (nowego) lokalu wyborczego.

1.6 Dobre praktyki wyposażenia i lokalizacji lokali wyborczych

Oprócz wspomnianych już obowiązkowych elementów wyposażenia i wymogów dotyczących wyboru pomieszczenia pełniącego rolę lokalu obwodowej komisji wyborczej, warto również pamiętać o elementach, które zwiększą komfort głosowania.

I tak dobrze, aby w budynku, w którym zlokalizowany zostanie lokal obwodowej komisji wyborczej znajdowała się toaleta dostosowana do potrzeb osób z niepełnosprawnościami, z której będą mogli korzystać wyborcy. Lokale powinny być tak zorganizowane, aby było możliwe poruszanie się po nich z dzieckiem w wózku. Dobrym wyznacznikiem, jakim należy się kierować przy wyborze miejsca przeznaczonego na lokal obwodowej komisji wyborczej, o którym już zresztą wspomniałam, jest dostępność miejsc parkingowych w pobliżu budynku. Pamiętać, trzeba, że większość wyborców, wybierze właśnie ten rodzaj transportu, aby dostać się do lokalu, w którym może oddać swój głos.

Kolejnym rekomendowanym rozwiązaniem jest wyposażenie stanowisk do głosowania albo zakupienie przynajmniej jednego na dany lokal wyborczy, szkła powiększającego – karty do głosowania zapisane są dość drobnym drukiem, przez co osoby mające problem ze wzrokiem, mogą mieć trudność z ich prawidłowym rozczytaniem.

2 | Centralny Rejestr Wyborców

Centralny Rejestr Wyborców jest nowym narzędziem do ewidencji wyborców. Uruchomiony został 4 sierpnia br., stąd też największym sprawdzianem dla nowego systemu będą zbliżające się październikowe wybory. Dotychczas, każda z gmin prowadziła własne lokalne rejestry wyborców, w związku z czym gminy w różny sposób przekazywały do Państwowej Komisji Wyborczej dane dotyczące obywateli. Ponadto istniał problem możliwości ujęcia jednego wyborcy w więcej niż jednym rejestrze wyborców – problem ten ma zostać wyeliminowany dzięki możliwościom jakie stworzy Centralny Rejestr Wyborców.

2.1 Jak działa Centralny Rejestr Wyborców

Centralny Rejestr Wyborców to teleinformatyczna baza danych zawierająca informacje o obywatelach uprawnionych do głosowania w wyborach oraz referendach w Polsce. Rejestr obejmuje: osoby, którym przysługuje prawo wybierania, osoby które ukończyły 17 lat, osoby, które zostały pozbawione praw wyborczych oraz informacje o statych obwodach głosowania i okręgach wyborczych. Rejestr umożliwia dokładne i spójne prowadzenie listy uprawnionych do głosowania oraz sprawdzanie tożsamości wyborców podczas głosowania. Centralny Rejestr Wyborców potwierdza prawo wybierania.

Główne zalety stosowania Centralnego Rejestru Wyborców przedstawiają się następująco. Nastąpi ujednoczenie rozwiązań informatycznych we wszystkich gminach, ujęcie każdego wyborcy w jednym rejestrze w konkretnym obwodzie i okręgu, dostęp do systemu przez gminy oraz organy wyborcze w trybie rzeczywistym, integracja z rejestrem PESEL – automatyczne dopisanie wyborcy do obwodu głosowania na podstawie adresu zameldowania, brak konieczności wzajemnego zawiadamiania się gmin o ujęciu wyborcy w obwodzie, wyeliminowanie ryzyka podwójnego figurowania wyborcy w dwóch miejscach, odmiejscowienie wydawania zaświadczeń o prawie do głosowania. Dzięki Centralnemu Rejestrowi Wyborców można uniknąć przypadków podwójnego głosowania lub nieprawidłowości w czasie wyborów, ponieważ system pozwala na jednoznaczne zidentyfikowanie wyborców. Rejestr pozwala na śledzenie zmian w danych osobowych wyborców, takich jak zmiana miejsca zamieszkania czy danych kontaktowych, co jest szczególnie istotne dla zapewnienia aktualności i dokładności listy wyborców. Umożliwia sprawne planowanie i organizację wyborów poprzez dostarczanie dokładnych danych o wyborcach i ich lokalizacji. Przy użyciu CRW można szybko zweryfikować tożsamość wyborcy podczas głosowania, co przyspiesza proces oddawania głosu.

Rejestr, zgodnie z art. 18 § 3 k.w. służy do: sporządzania spisów wyborców, sporządzania spisów osób uprawnionych do udziału w referendum, ustalania liczby wyborców, sprawdzania posiadania prawa wybierania lub prawa udziału w referendum w związku z weryfikacją podpisów złożonych właściwemu organowi w związku z zamiarem przeprowadzenia referendum lub zgłoszeniem inicjatywy ustawodawczej przez obywateli lub obywatelskiej inicjatywy uchwałodawczej przez mieszkańców gminy, powiatu lub województwa, ustalania liczby mieszkańców dla ustalenia wielkości sątego obwodu głosowania oraz innych celów wskazanych w Kodeksie wyborczym.

Centralny Rejestr Wyborców prowadzi minister właściwy do spraw informatyzacji w systemie teleinformatycznym. Dostęp do centralnego Rejestru Wyborców mają natomiast: wójtowie (burmistrzowie, prezydenci miast), Państwowa Komisja Wyborcza i komisarze wyborczy za pośrednictwem Krajowego Biura Wyborczego, ministrowie właściwi do spraw informatyzacji oraz spraw zagranicznych, a także konsulowie.

2.2 Dane gromadzone w Centralnym Rejestrze Wyborców

Centralny Rejestr Wyborców podzielony został na dwie części: część A i B. Część A przeznaczona jest do gromadzenia danych dotyczących obywateli polskich (osób, które ukończyły 17 lat, osób którym przysługuje prawo wybierania oraz osób pozbawionych prawa wybierania). Natomiast część B przeznaczona jest do gromadzenia danych obywateli Unii Europejskiej niebędących obywatelami polskimi oraz danych obywateli Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej, uprawnionych do korzystania z praw wyborczych w Rzeczypospolitej Polskiej.

W Centralnym Rejestrze Wyborców w części A gromadzi się następujące dane:

- imię (imiona),
- nazwisko,
- numer ewidencyjny PESEL,
- datę urodzenia,
- adres zameldowania na pobyt stały,
- adres stałego zamieszkania zarejestrowany w związku ze złożeniem wniosku dotyczącego sytuacji, w której obywatel zamieszkuje stale na obszarze danej gminy, jednak nie jest w niej zameldowany,
- adres przebywania zarejestrowany w związku ze złożeniem wniosku w trybie określonym w art. 28 k.w. (wniosek o zmianę miejsca głosowania), art. 28a k.w. (wniosek o dopisanie wyborcy niepełnosprawnego do spisu wyborców), art. 30 (wniosek o dopisanie do spisu osób odbywających służbę), art. 34 k.w. (spis wyborców dla obwodów głosowania utworzonych na polskich statkach morskich), art. 35 k.w. (spis wyborców przebywających za granicą) lub w związku z ujęciem danego wyborcy w wykazie sporządzanym na podstawie art. 29 k.w. (spis wyborców, w jednostkach, w których tworzy się odrębne obwody głosowania),
- informację o pozbawieniu prawa wybierania z powodów wskazanych w art. 10 § 2 k.w. (pozbawionych praw publicznych prawomocnym orzeczeniem sądu, pozbawionych praw wyborczych prawomocnym orzeczeniem Trybunału Stanu, ubezwłasnowolnionych prawomocnym orzeczeniem sądu), okres pozbawienia prawa wybierania, oznaczenie sądu lub Trybunału Stanu, sygnaturę akt, datę wydania oraz datę uprawomocnienia się orzeczenia, na podstawie którego nastąpiło pozbawienie prawa wybierania, informację o okręgu wyborczym właściwym w wyborach do Sejmu i do Senatu, wyborach do Parlamentu Europejskiego w Rzeczypospolitej Polskiej i w wyborach do organów stanowiących jednostek samorządu terytorialnego,
- informację o obwodzie głosowania właściwym ze względu na adres,
- informację o obwodzie głosowania, w którym wyborca ma zostać ujęty w spisie wyborców sporządzonym dla danych wyborów,
- informację o zgłoszeniu chęci głosowania w wyborach do Parlamentu Europejskiego przeprowadzanych przez inne państwo członkowskie Unii Europejskiej.

W Centralnym Rejestrze Wyborców w części B gromadzi się natomiast następujące dane:

- imię (imiona),
- nazwisko,
- numer ewidencyjny PESEL,
- datę urodzenia,
- obywatelstwo,
- numer paszportu lub innego dokumentu stwierdzającego tożsamość,
- adres stałego zamieszkania zarejestrowany w związku ze złożeniem wniosku dotyczącego sytuacji przypisania wyborcy bez obywatelstwa polskiego do stałego obwodu głosowania,
- adres przebywania zarejestrowany w związku ze złożeniem wniosku w trybie określonym w art. 28 k.w. (wniosek o zmianę miejsca głosowania), art. 28a k.w. (wniosek o dopisanie wyborcy niepełnosprawnego do spisu wyborców, art. 34 (spis wyborców dla obwodów głosowania utworzonych na polskich statkach morskich), art. 35 k.w. (spis wyborców przebywających za granicą) lub w związku z ujęciem danego wyborcy w wykazie sporządzanym na podstawie art. 29 k.w. (spis wyborców, w jednostkach, w których tworzy się odrębne obwody głosowania),
- informację o pozbawieniu prawa wybierania z powodów wskazanych w art. 10 § 2 k.w. (pozbawionych praw publicznych prawomocnym orzeczeniem sądu, pozbawionych praw wyborczych prawomocnym orzeczeniem Trybunału Stanu, ubezwłasnowolnionych prawomocnym orzeczeniem sądu), okres pozbawienia prawa wybierania, oznaczenie sądu lub Trybunału Stanu, sygnaturę akt, datę wydania oraz datę uprawomocnienia się orzeczenia, na podstawie którego nastąpiło pozbawienie prawa wybierania,
- informację o okręgu wyborczym właściwym w wyborach do Parlamentu Europejskiego w Rzeczypospolitej Polskiej i w wyborach do rad gmin,
- informację o obwodzie głosowania właściwym zgodnie z adresem stałego zamieszkania,
- informację o obwodzie głosowania, w którym wyborca ma zostać ujęty w spisie wyborców sporządzonym dla danych wyborów,
- informację o zgłoszeniu chęci głosowania w wyborach do Parlamentu Europejskiego przeprowadzanych przez inne państwo członkowskie Unii Europejskiej.

Dane dotyczące obywatela (do części A) tj. imiona, nazwisko, numer ewidencyjny PESEL, data urodzenia i adres zameldowania na pobyt stały są przekazywane automatycznie do Centralnego Rejestru Wyborców z rejestru PESEL po ukończeniu przez danego obywatela 17 roku życia.

2.3 Podział Centralnego Rejestru Wyborców

Jak już wskazałam w poprzednim podrozdziale Centralny Rejestr Wyborców podzielony został na dwie części: część A i B. Część A przeznaczona jest do gromadzenia danych dotyczących obywateli polskich (osób które ukończyły 17 lat, osób którym przysługuje prawo wybierania oraz osób pozbawionych prawa wybierania). Część B przeznaczona jest do gromadzenia danych obywateli Unii Europejskiej niebędących obywatelami polskimi oraz danych obywateli Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej, uprawnionych do korzystania z praw wyborczych w Rzeczypospolitej Polskiej.

Artykuł 19 § 1 k.w. stanowi, że w Centralnym Rejestrze Wyborców można być ujętym tylko w jednym stałym obwodzie głosowania.

W Centralnym Rejestrze Wyborców w części A wyborcy zameldowani na pobyt stały na obszarze danej gminy są z urzędu ujmowani w stałym obwodzie głosowania właściwym dla adresu zameldowania na pobyt stały. W części A ujmowani są także wyborcy stale zamieszkali na obszarze gminy bez zameldowania, jeśli złożą do urzędu gminy właściwego dla miejsca zamieszkania wnioski w tej sprawie, wówczas w trybie wnioskowym zostaną ujęci w stałym obwodzie głosowania właściwym dla stałego adresu zamieszkania.

Natomiast w części B wyborcy zamieszkali na obszarze gminy ujmowani są w stałym obwodzie głosowania właściwym dla adresu stałego zamieszkania, jeżeli złożą w tej sprawie wnioski do urzędu gminy właściwego dla miejsca zamieszkania.

UWAGA: W części B nie występuje tryb „z urzędu”, ujmowanie wyborców w stałym obwodzie głosowania, odbywa się wyłącznie na wniosek zainteresowanego.

Zgodnie z art. 20 § 1 k.w. decyzję o ujęciu lub odmowie ujęcia w stałym obwodzie głosowania wydaje wójt w terminie 5 dni od dnia wniesienia wniosku lub w terminie 5 dni od wyjaśnienia rozbieżności, jakie zawiera wniosek (w trybie art. 19a § 9 k.w.). Wójt przed wydaniem decyzji, o której mowa w § 1, jest obowiązany sprawdzić, czy osoba wnosząca wniosek o ujęcie w stałym obwodzie głosowania spełnia warunki stałego zamieszkania pod adresem wskazanym we wniosku.

Decyzja uwzględniająca wniosek skutkuje ujęciem wyborcy w stałym obwodzie głosowania. Decyzję o odmowie ujęcia w stałym obwodzie głosowania, wraz z uzasadnieniem, niezwłocznie doręcza się wnioskodawcy. Decyzja wójta w sprawie wpisu do rejestru wyborców wydana w jednoinstancyjnym postępowaniu podlega zaskarżeniu do właściwego miejscowo sądu rejonowego. Skarga może być wniesiona również w 3-dniowym terminie od dnia doręczenia decyzji za pośrednictwem wójta, który wydał zaskarżoną decyzję. Wójt jest obowiązany niezwłocznie przekazać skargę sądowi wraz z aktami sprawy. Na etapie od wniesienia skargi do przekazania jej sądowi wójt, zgodnie z art. 20 § 4 k.w. ma prawo do „autokontroli” zaskarżonej decyzji, może bowiem tę decyzję niezwłocznie zmienić albo uchylić, pod warunkiem, że uzna skargę w całości za zasadną.

2.4 Zadania gminy w Centralnym Rejestrze Wyborców

Artykuł 18 § 11 k.w. stanowi, że aktualizacja danych zgromadzonych w Centralnym Rejestrze Wyborców jest zadaniem zleconym gminie.

Jeszcze przed uruchomieniem Centralnego Rejestru Wyborców, na etapie wdrażania nowego systemu, gminom zlecono wykonanie dwóch zadań. Gminy zobowiązane były do sprawdzenia poprawności danych w Centralnym Rejestrze Wyborców oraz wprowadzania do Centralnego Rejestru Wyborców zmian wynikających z wniosków obywateli o wpis do rejestru wyborców. Termin wykonania obu zadań upłynął 1 sierpnia 2023 r.²

²Komunikat Prezesa Rady Ministrów z dnia 28 czerwca 2023 r. w sprawie określenia terminu dokonania przez gminy weryfikacji poprawności danych w Centralnym Rejestrze Wyborców oraz wprowadzenia przez gminy do Centralnego Rejestru Wyborców zmian danych w zakresie, w jakim wiążą się z pozbawieniem prawa wybierania i wpisaniem do rejestru wyborców na wniosek (Dz. U. 2023.1243)

We wcześniejszym rozdziale omówiony został zakres danych gromadzonych w Centralnym Rejestrze Wyborców. O ile, część danych jest zaciągana do rejestru automatycznie z rejestru PESEL, to istnieją takie, których obowiązek wprowadzenia spoczywa bezpośrednio na wójtach. I tak dane, które wprowadzane są do Centralnego Rejestru Wyborców przez wójta bezpośrednio w systemie teleinformatycznym do części A to adres stałego zamieszkania zarejestrowany w związku ze złożeniem wniosku dotyczącego sytuacji, w której obywatel zamieszkuje stale na obszarze danej gminy, jednak nie jest w niej zameldowany. Natomiast do części B – dotyczącej gromadzenia danych obywateli Unii Europejskiej niebędących obywatelami polskimi oraz danych obywateli Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej, uprawnionych do korzystania z praw wyborczych w Rzeczypospolitej Polskiej, wójt zobowiązany jest wprowadzić następujące dane: imię (imiona), nazwisko, numer ewidencyjny PESEL, datę urodzenia, obywatelstwo, numer paszportu lub innego dokumentu stwierdzającego tożsamość, adres stałego zamieszkania zarejestrowany w związku ze złożeniem wniosku dotyczącego sytuacji przypisania wyborcy bez obywatelstwa polskiego do stałego obwodu głosowania.

2.5 Zawiadomianie gmin o osobach pozbawionych prawa wybierania

Szczególny obowiązek wprowadzania danych do Centralnego Rejestru Wyborców będzie ciążył na gminach, na których terytorium siedzibę mają sądy rejonowe, a także sądy okręgowe.

Sądy pierwszej instancji, które wydały orzeczenie, przekazują do wójta właściwego dla siedziby sądu zawiadomienia o osobach, które prawomocnym orzeczeniem sądu zostały: pozbawione praw publicznych lub ubezwłasnowolnione. Sąd pierwszej instancji zawiadamia wójta właściwego dla siedziby sądu także o uchyleniu orzeczenia o pozbawieniu praw publicznych lub ubezwłasnowolnieniu. Sąd Najwyższy przekazuje do burmistrza dzielnicy Śródmieście miasta stołecznego Warszawy zawiadomienia Trybunału Stanu o osobach pozbawionych praw wyborczych jego prawomocnym orzeczeniem.

Wójt gminy jako organ właściwy ze względu na siedzibę sądu wydającego orzeczenie o pozbawieniu prawa wybierania, będzie miał obowiązek wprowadzania do Centralnego Rejestru Wyborców danych dotyczących orzeczenia sądu skutującego pozbawieniem prawa wybierania oraz informacji o wygaśnięciu przyczyny pozbawienia tego prawa. Realizacja obowiązku musi nastąpić w terminie 7 dni od otrzymania zawiadomienia od właściwego sądu.

2.6. Reklamacja na nieprawidłowości w Centralnym Rejestrze Wyborców

Do Kodeksu Wyborczego po nowelizacji przepisano rozwiązania, z uwzględnieniem różnic, dotyczące trybu składania reklamacji na nieprawidłowości w Centralnym Rejestrze Wyborców.

Zgodnie z art. 22 § 1 k.w. wyborca może wnieść do właściwego miejscowo wójta reklamację na nieprawidłowości w Centralnym Rejestrze Wyborców, jeżeli nie został on ujęty w Centralnym Rejestrze Wyborców lub nie ujęto go w żadnym obwodzie głosowania albo został on nieprawidłowo ujęty w obwodzie głosowania. Reklamację wnosi się do urzędu gminy właściwego ze względu na miejsce zameldowania na pobyt stały lub zamieszkania w formie pisemnej bądź ustnej do protokołu. Wójt jest obowiązany rozpatrzyć reklamację w terminie 3 dni od dnia jej wniesienia i wydać decyzję w sprawie. Decyzję, wraz z uzasadnieniem, doręcza się niezwłocznie wyborcy wnoszącemu reklamację.

Na decyzję nieuwzględniającą reklamacji lub powodującą skreślenie z obwodu głosowania wyborca wnoszący reklamację może wnieść, w terminie 3 dni od dnia doręczenia decyzji, skargę za pośrednictwem wójta do właściwego miejscowo sądu rejonowego. Wójt jest obowiązany niezwłocznie przekazać skargę sądowi wraz z aktami sprawy. Na etapie od wniesienia skargi do przekazania jej sądowi wójt, zgodnie z art. 20 § 4 k.w. ma prawo do „autokontroli” zaskarżonej decyzji, może bowiem tę decyzję niezwłocznie zmienić albo uchylić, pod warunkiem że uzna skargę w całości za zasadną.

2.7 Zaświadczenie o prawie do głosowania w miejscu pobytu w dniu wyborów

Zaświadczenie o prawie do głosowania w miejscu pobytu w dniu wyborów, nazywane również zaświadczeniem o prawie do głosowania w lokalu wyborczym, jest dokumentem potwierdzającym prawo danego obywatela do głosowania w określonym miejscu pobytu w dniu wyborów. Jest to często stosowane w sytuacjach, gdy obywatel znajduje się z dala od swojego stałego miejsca zamieszkania i nie jest w stanie tam głosować.

Wyborca zmieniający miejsce pobytu przed dniem wyborów otrzymuje, na wniosek złożony do dowolnie wybranego urzędu gminy, zaświadczenie o prawie do głosowania w miejscu pobytu w dniu wyborów. Wniosek o wydanie zaświadczenia składa się na piśmie utrwalonym w postaci papierowej, opatrzonym własnoręcznym podpisem, w terminie od 44 dnia przed wyborami do 3 dnia przed dniem wyborów.

Zgodnie z art. 32 § 1 k.w. wyborca, któremu wydano zaświadczenie o prawie do głosowania, jest skreślany ze spisu wyborców, w którym został ujęty.

3 | Działania na rzecz zwiększenia frekwencji

Działaniom, które mają zwiększyć frekwencję podczas wyborów ustawodawca poświęcił dodatkowy rozdział. Jak wskazano w uzasadnieniu do nowelizacji – wprowadzone zmiany mają na celu wykreowanie nowych rozwiązań, które mają mieć pozytywny wpływ na frekwencję w wyborach oraz mają zwiększyć zainteresowanie oraz udział obywateli w procesie wyborczym.

3.1 Prawo do informacji o wyborach

Zgodnie z nowymi przepisami (art. 37a k.w.) wyborca niepełnosprawny oraz wyborca, który najpóźniej w dniu głosowania kończy 60 lat, ujęty w Centralnym Rejestrze Wyborców w obwodzie głosowania w danej gminie właściwym dla adresu zameldowania na pobyt stały lub adresu stałego zamieszkania, mają prawo do uzyskiwania informacji o: właściwym dla siebie okręgu wyborczym i obwodzie głosowania; lokalach obwodowych komisji wyborczych znajdujących się najbliżej miejsca zamieszkania wyborcy oraz o lokalu wyborczym dostosowanym do potrzeb osób z niepełnosprawnościami oraz osób po 60 roku życia; warunkach ujęcia wyborcy w spisie wyborców w obwodzie głosowania, w którym znajduje się lokal dostosowany do potrzeb osób z niepełnosprawnościami a także o warunkach bezpłatnego transportu; terminie wyborów oraz godzinach głosowania, komitetach wyborczych biorących udział w wyborach oraz zarejestrowanych kandydatkach i listach kandydatów, warunkach oraz formach głosowania.

Wszystkie wymienione powyżej informacje ma obowiązek przekazać wójt lub upoważniony przez niego pracownik urzędu gminy godzinach w pracy urzędu telefonicznie, lub w drukowanych materiałach informacyjnych przesyłanych na wniosek wyborcy, w tym także w formie elektronicznej.

Wymienione informacje przekazuje się wyborcy, po podaniu przez niego imienia, nazwiska oraz stałego adresu zamieszkania. Przepis nie określa formy wniosku o udzielenie informacji wyborczych, co oznacza, że wniosek może być złożony w dowolnej formie (na piśmie, ustnie, drogą telefoniczną lub elektroniczną). Wymaga jedynie, aby wnioskodawca podał nazwisko i imię (imiona) oraz adres stałego zamieszkania.

3.2 Obowiązki informacyjne

Konsekwencją nowego brzmienia art. 37a § 1 k.w. jest rozszerzenie obowiązku Państwowej Komisji Wyborczej zamieszczenia na stronie portalu informacji o uprawnieniach przystępujących wyborcom niepełnosprawnym oraz wyborcom, którzy w dniu głosowania ukończyli 60 lat.

Zgodnie z art. 37c k.w. obwieszczenia wyborcze umieszczane w lokalu wyborczym jak i poza nim oraz wyniki głosowania w obwodach głosowania i okręgach wyborczych powinny być zamieszczane w miejscach łatwo dostępnych dla osób o ograniczonej sprawności ruchowej. Ponadto na prośbę wyborcy niepełnosprawnego lub wyborcy, który najpóźniej w dniu głosowania skończył 60 rok życia członek obwodowej komisji wyborczej jest obowiązany przekazać ustnie treść obwieszczeń wyborczych w zakresie informacji o komitetach wyborczych biorących udział w wyborach oraz zarejestrowanych kandydatach i listach kandydatów.

4 | **Bezpłatny transport do lokalu wyborczego**

Najciekawsza zmiana, jaka znalazła się w najnowszej nowelizacji Kodeksu Wyborczego to obowiązek wójta, którym jest zapewnienie bezpłatnego przewozu pasażerskiego - transportu publicznego dla wyborców ujętych w spisie wyborców w stałym obwodzie głosowania położonym na obszarze danej gminy, jeżeli w ramach tej gminy nie funkcjonuje w dniu wyborów publiczny transport zbiorowy lub jeżeli najbliższy przystanek komunikacyjny funkcjonującego transportu zbiorowego oddalony jest o ponad 1,5 km od lokalu wyborczego. Transport ma być zapewniany również osobom niepełnosprawnym i powyżej 60. roku życia

4.1 Bezpłatny transport osób niepełnosprawnych oraz wyborców po 60 roku życia

Nowo dodany art. 37e k.w. uprawnia wyborców niepełnosprawnych o znacznym lub umiarkowanym stopniu niepełnosprawności, oraz wyborcę, który najpóźniej w dniu głosowania kończy 60 lat, do skorzystania z bezpłatnego transportu z miejsca zamieszkania, pod którym ujęty jest dany wyborca w spisie wyborców, z miejsca podanego we wniosku o dopisanie do spisu wyborców w danej gminie – wniosek o zmianę miejsca głosowania albo z miejsca pobytu w przypadku głosowania na podstawie zaświadczenia o prawie do głosowania w miejscu pobytu w dniu wyborów do lokalu wyborczego właściwego dla obwodu głosowania.

Bezpłatny transport ma dowozić wyborców z miejsca zamieszkania lub miejsca wskazanego we wniosku o bezpłatny transport, zarówno do lokalu wyborczego jak i z powrotem. Bezpłatny transport dotyczy nie tylko osób niepełnosprawnych, ale przysługuje także opiekunom, w sytuacji gdy stan zdrowia wyborcy nie pozwala na samodzielny podróż (art. 37e § 3 k.w.).

Transport do lokalu wyborczego zapewnia wójt gminy, w której w dniu wyborów nie funkcjonuje transport publiczny - nie uwzględniając przewozu, który wójt organizuje w dniu wyborów (zgodnie z nowym art. 37f k.w.).

Zamiar skorzystania z bezpłatnego transportu należy zgłosić najpóźniej do 13-tego dnia przed dniem wyborów. W przypadku wyborów Prezydenta Rzeczypospolitej oraz wyborów wójta, zgłoszenie zamiaru skorzystania z prawa do transportu do lokalu lub transportu powrotnego dotyczy również ponownego głosowania. W przypadku gdy zgłoszenie zamiaru skorzystania z prawa do transportu do lokalu lub transportu powrotnego ma dotyczyć tylko ponownego głosowania, zamiar można zgłosić do 5-tego dnia przed dniem ponownego głosowania.

Zgłoszenie zamiaru skorzystania z bezpłatnego transportu może być dokonane w następujących formach: ustnie, pisemnie lub elektronicznie. Zgłoszenie musi zawierać następujące elementy:

- imię i nazwisko wyborcy,
- numer ewidencyjny PESEL,
- oznaczenie miejsca zamieszkania, czasowego przebywania lub pobytu,
- oznaczenie wyborów, których dotyczy zgłoszenie,
- dane kontaktowe wyborcy: numer telefonu lub adres poczty elektronicznej.

W przypadku wyborcy niepełnosprawnego złożenie wniosku wymaga także oświadczenia o stopniu niepełnosprawności i ważność orzeczenia stwierdzającego ten stopień. Ponadto wyborca, którego stan zdrowia nie pozwala na samodzielny podróż oświadcza o tym fakcie.

Wyborca, który zgłosił zamiar skorzystania z prawa do transportu do lokalu lub transportu powrotnego, może wycofać swoje zgłoszenie albo zrezygnować tylko z transportu powrotnego nie później niż na 2 dni przed dniem głosowania. Wycofanie zgłoszenia albo zrezygnowanie z transportu powrotnego może być dokonane ustnie, pisemnie lub w formie elektronicznej.

Wójt, poza samym obowiązkiem organizacji bezpłatnego transportu ma również za zadanie poinformować wyborcę, który zgłosił zamiar skorzystania z prawa transportu do lokalu, o godzinie transportu do lokalu w dniu głosowania, najpóźniej na 3 dni przed dniem głosowania.

Ponadto wójt powinien przeprowadzić kampanię informacyjną na terenie gminy, aby wyborcy niepełnosprawni oraz osoby po 60. roku życia, dowiedziały się o nowych uprawnieniach i możliwości skorzystania z bezpłatnego transportu do lokalu wyborczego i z powrotem.

W zależności od liczby potencjalnych chętnych wójt powinien zorganizować odpowiednią liczbę samochodów, tak aby każdy wyborca, który zgłosił takie zapotrzebowanie mógł sprawnie dotrzeć zarówno do jak i z lokalu wyborczego. Oczywiście dopuszczalne jest organizowanie transportów łącznych, jednak mało rozsądnym wydaje się korzystanie w tym celu z dużych autobusów a następnie jeżdżenie po różnych lokalizacjach i „zbieranie wyborców”. Ponadto, przy organizacji transportu należy wziąć pod uwagę, że korzystać z niego będą osoby starsze i wyborcy niepełnosprawni, stąd też może być potrzeba np. transportu wyborcy w pozycji siedzącej na wózku inwalidzkim.

Projektodawca niestety zupełnie pominął, że oprócz samego transportu osobom z problemami z poruszaniem, należy zapewnić pomoc w samym dotarciu do pojazdu. Nie wszystkie domy wielorodzinne, które zamieszkują osoby z niepełnosprawnościami posiadają windy, nie mówiąc o domach prywatnych. W wielu wypadkach może okazać się, że z transportu będzie chciała skorzystać osoba, która ma trudności w poruszaniu i którą trzeba będzie, zapewne w kilka osób, zanieść do środka transportu. Rodzi się zatem pytanie, kto powinien pomóc osobie z niepełnosprawnościami w samym dotarciu do pojazdu oraz późniejszym dotarciu do miejsca zamieszkania rozumianym jako konkretny pokój, a nie adres, pod którym znajduje się nieruchomości. Ponadto nie wszystkie lokale wyborcze dostosowane są do potrzeb osób niepełnosprawnych, zatem równie problematyczne może okazać się samo dostanie się i wydostanie z lokalu wyborczego. Stąd też wójt przy organizacji transportu do lokalu wyborczego dla wyborców z niepełnosprawnościami i wyborców po 60. roku życia, winien rozważyć także te kwestie.

4.2 Bezpłatny przewóz pasażerski w gminach wiejskich (wiejsko-miejskich)

Kolejną nowość, jaką dodano przy okazji nowelizacji Kodeksu Wyborczego jest zapewnienie przez wójta gminy wiejskiej lub wiejsko – miejskiej bezpłatnego przewozu pasażerskiego (w postaci transportu publicznego) w celu wzięcia udziału w głosowaniu dla wyborców ujętych w spisie wyborców w stałym obwodzie głosowania położonym na obszarze danej gminy, jeżeli w ramach tej gminy nie funkcjonuje w dniu wyborów publiczny transport zbiorowy lub jeżeli najbliższy przystanek komunikacyjny funkcjonującego na terenie gminy transportu zbiorowego oddalony jest o ponad 1,5 km od lokalu wyborczego. Nowy obowiązek został określony w art. 37f Kodeksu wyborczego.

Przewóz wyborców takim transportem odbywa się bezpłatnie. Przy planowaniu transportu w gminach wiejskich i gminach wiejsko – miejskich uwzględnia się wszystkie miasta, osiedla, wsie, osady, kolonie i przysiółki położone w obrębie stałego obwodu głosowania.

W dniu wyborów, wójt jest zobowiązany zorganizować przewóz tak, aby odbyły się co najmniej dwa pełne kursy zapewnianego przez wójta bezpłatnego transportu w godzinach głosowania w odstępie co najmniej 4 godzin, liczonych od momentu zakończenia kursu.

Przystanki komunikacyjne gminnego przewozu pasażerskiego, ustalane są w każdym mieście, osiedlu, wsi, osadzie, kolonii i przysiółku, w których mieszka co najmniej 5 wyborców ujętych w spisie wyborców w danym stałym obwodzie głosowania.

Wójt powinien także poinformować wyborców, najpóźniej na 10 dni przed wyborami zarówno o samym rozkładzie bezpłatnego przewozu pasażerskiego jak i o jego przystankach. Informacja ta powinna zostać upubliczniona w Biuletynie Informacji Publicznej a także w sposób zwyczajowo przyjęty w danej gminie.

Zadanie związane z realizacją bezpłatnego transportu pasażerskiego może być realizowane w ramach porozumień międzygminnych.

UWAGA: Z tej formy transportu mogą skorzystać wszyscy wyborcy bez względu na wiek czy stopień niepełnosprawności. Jeżeli w danej gminie istnieje obowiązek organizacji transportu publicznego w dniu wyborów w tym trybie, to każdy chętny jest uprawniony, aby z niego skorzystać.

Podobnie jak w przypadku organizacji transportu dla wyborców niepełnosprawnych i wyborców, którzy najpóźniej w dniu głosowania ukończyli 60 lat, to od wójta i jego działań promocyjnych, zależy czy mieszkańcy będą korzystać z tak zapewnionego darmowego transportu, a tym samym czy zostanie zwiększona frekwencja wyborcza.

4.3. Finansowanie zadania

Zgodnie z art. 37g k.w. zadanie związane z zapewnieniem bezpłatnego transportu na wybory wyborcom niepełnosprawnym i wyborcom, którzy w dniu głosowania ukończyli 60. rok życia a także organizacja bezpłatnego przewozu pasażerskiego osób w celu wzięcia udziału w głosowaniu na terenie gminy jest zadaniem zleconym z zakresu administracji rządowej. Za finansowanie tych nowych zadań odpowiada wojewoda.

Stawki za finansowanie transportu na wybory wyborcom niepełnosprawnym i wyborcom, którzy w dniu głosowania ukończyli 60. rok życia, a także organizacja bezpłatnego przewozu pasażerskiego osób w celu wzięcia udziału w głosowaniu na terenie gminy, musi ustalić wojewoda oraz podać wójtowi do wiadomości, z odpowiednim wyprzedzeniem, tak aby wójt znał wysokość dotacji jaką otrzyma na realizację tego zadania.

5 | Głosowanie korespondencyjne i przez pełnomocnika

Głosowanie korespondencyjne jest jedną z alternatywnych metod głosowania. Zostało umożliwione z myślą o ułatwieniu, a w niektórych wypadkach wręcz umożliwieniu udziału w wyborach grup wyborców, którzy napotykały poważne trudności organizacyjno-techniczne w dotarciu do lokali wyborczych.

5.1 Uprawnieni do głosowania korespondencyjnego

Głosować w sposób korespondencyjny mogą następujące grupy wyborców:

- wyborcy niepełnosprawni o znacznym lub umiarkowanym stopniu niepełnosprawności, w tym także wyborcy posiadający orzeczenie organu rentowego o całkowitej niezdolności do pracy, niezdolności do samodzielnej egzystencji zaliczeni do I lub II grupy inwalidów, a także osoby o stałej, albo długotrwałej niezdolności do pracy w gospodarstwie rolnym, którym przysługuje zasiłek pielęgnacyjny,
- wyborcy podlegający obowiązkowej kwarantannie, izolacji lub izolacji w warunkach domowych,
- wyborcy, którzy najpóźniej w dniu głosowania ukończyli 60 lat.

Głosowanie korespondencyjne osób niepełnosprawnych organizuje się tylko na terenie kraju. Głosowanie korespondencyjne jest wyłączone w odrębnych obwodach głosowania. Z głosowania korespondencyjnego są wyłączeni ci niepełnosprawni wyborcy, którzy udzielili już pełnomocnictwa do głosowania w ich imieniu. Ustawa wyłącza kumulowanie obu tych instytucji.

5.2 Zgłoszenie zamiaru głosowania korespondencyjnego

W nowelizacji Kodeksu Wyborczego dokonano istotnych z punktu widzenia wyborcy zmian terminów zgłaszania chęci zagłosowania w sposób korespondencyjny. Zmiana w art. 53b § 1 k.w. umożliwia zgłoszenie zamiaru głosowania korespondencyjnego komisarzowi wyborczemu do 13-tego dnia przed dniem wyborów, a nie jak dotychczas do 15-tego dnia przed dniem wyborów. Od zasady tej obowiązują jednak dwa wyjątki – oba dotyczące osób przebywających w kwarantannie, izolacji lub izolacji w warunkach domowych.

Wyborca podlegający w dniu głosowania obowiązkowej kwarantannie, izolacji lub izolacji w warunkach domowych może zgłosić zamiar głosowania korespondencyjnego najpóźniej w 5-tym dniu przed dniem wyborów.

Dodawany do art. 53b § 1a k.w. uwzględnia sytuację, gdy wyborca rozpoczął kwarantannę, izolację lub izolację w warunkach domowych i w związku z tym nie mógł zgłosić zamiaru głosowania korespondencyjnego w przewidzianym terminie, co do tej pory nie było przedmiotem regulacji. W związku z tym wyborca, który rozpoczął podleganie obowiązkowej kwarantannie, izolacji lub izolacji w warunkach domowych po terminie 13-tego dnia przed dniem wyborów, może zgłosić zamiar głosowania korespondencyjnego do 2-go dnia przed dniem wyborów.

Wyborca głosujący korespondencyjnie będzie ujęty w spisie wyborców w obwodzie głosowania właściwym dla jego stałego miejsca zamieszkania, zgodnie z adresem ujęcia w Centralnym Rejestrze Wyborców w stałym obwodzie głosowania.

Jeżeli głosowanie korespondencyjne ma dotyczyć wyborów Prezydenta Rzeczypospolitej albo wyborów wójta, zgłoszenie zamiaru głosowania korespondencyjnego dotyczy również ponownego głosowania. W przypadku przeprowadzenia wspólnych wyborów do Sejmu, Senatu i na Prezydenta RP zamiar głosowania korespondencyjnego jest wspólny dla wszystkich przeprowadzanych w danym dniu wyborów.

Forma zgłoszenia zamiaru głosowania korespondencyjnego:

- ustnie,
- pisemnie w formie papierowej opatrzonej własnoręcznym podpisem,
- na piśmie utrwalonym w postaci elektronicznej, opatrzonym kwalifikowanym podpisem elektronicznym, podpisem zaufanym albo podpisem osobistym, przy użyciu usługi elektronicznej udostępnionej przez ministra właściwego do spraw informatyzacji,
- telefonicznie*.

***UWAGA: Zgłoszenia w formie telefonicznej może dokonać jedynie wyborca niepełnosprawny oraz wyborca podlegający w dniu głosowania obowiązkowej kwarantannie, izolacji lub izolacji w warunkach domowych. Telefoniczne zgłoszenie zamiaru głosowania korespondencyjnego nie jest możliwe w przypadku wyborcy, który najpóźniej w dniu głosowania ukończył 60 lat.**

Jeżeli chodzi o zmiany, jakie dokonały się w Kodeksie wyborczym w formie zgłoszenia zamiaru głosowania korespondencyjnego to usunięto możliwość zgłoszenia zamiaru głosowania korespondencyjnego za pomocą telefaksu, z uwagi na fakt, że forma ta przestała funkcjonować w obecnych realiach. Ponadto umożliwiono zgłoszenie zamiaru głosowania korespondencyjnego; jednak tylko jak już wspomniałam, osobie niepełnosprawnej lub podlegającej obowiązkowej kwarantannie, izolacji lub izolacji w warunkach domowych, również telefonicznie.

Elementy zgłoszenia:

- imię (imiona),
- nazwisko,
- numer ewidencyjny PESEL,
- oznaczenie wyborów, których dotyczy zgłoszenie,
- adres, na który ma zostać wysłany pakiet wyborczy,
- kopia aktualnego orzeczenia właściwego organu orzekającego o ustaleniu stopnia niepełnosprawności (w przypadku wyborcy niepełnosprawnego).

W zgłoszeniu wyborca niepełnosprawny może zażądać dołączenia do pakietu wyborczego nakładki na kartę do głosowania sporządzonej w alfabecie Braille'a oraz może zamieścić lub podać adres poczty elektronicznej lub numer telefonu komórkowego oraz informację o wyrażeniu zgody na przekazanie danych do rejestru danych kontaktowych osób fizycznych.

Zgłoszenie, komisarz wyborczy niezwłocznie przekazuje właściwemu urzędnikowi wyborczemu w gminie, w której wyborca jest ujęty w obwodzie głosowania zgodnie z adresem zameldowania na pobyt stały lub adresem stałego zamieszkania.

W przypadku gdy wyborca zgłosił zamiar głosowania korespondencyjnego, zaświadczenia o prawie do głosowania w miejscu pobytu w dniu wyborów nie wydaje się po wysłaniu do wyborcy pakietu wyborczego, chyba że wyborca zwrócił pakiet wyborczy w stanie nienaruszonym.

Jeżeli zgłoszenie nie spełnia wymogów, dotyczących formy zgłoszenia lub elementów zgłoszenia, wówczas urzędnik wyborczy wzywa wyborcę do uzupełnienia zgłoszenia w terminie 1-go dnia od dnia doręczenia wezwania.

Bez rozpoznania pozostawia się następujące zgłoszenia:

- złożone po terminie (13 dni, 5 dni lub 2 dni przed dniem wyborów w zależności od powodu, dla którego wyborca jest uprawniony do głosowania korespondencyjnego),
- niespełniające wymogów dotyczących formy zgłoszenia lub elementów zgłoszenia,
- nieuzupełnione w terminie 1-go dnia od doręczenia wezwania do uzupełnienia,
- złożone przez wyborcę niepełnosprawnego lub wyborcę, który najpóźniej w dniu głosowania kończy 60 lat, który wystąpił z wnioskiem o sporządzenie aktu pełnomocnictwa do głosowania lub otrzymał zaświadczenie o prawie do głosowania w miejscu pobytu w dniu wyborów.

O fakcie pozostawienia zgłoszenia bez rozpoznania należy poinformować wyborcę.

5.3 Pakiet wyborczy i głosowanie

Wyborca który zgłosił zamiar głosowania korespondencyjnego, otrzymuje, nie później niż 6 dni przed dniem wyborów, pakiet wyborczy, z wyjątkiem wyborcy podlegającego w dniu głosowania obowiązkowej kwarantannie, izolacji lub izolacji w warunkach domowych, który pakiet wyborczy otrzymuje nie później niż 2 dni przed dniem wyborów.

Pakiet wyborczy doręcza wyborcy urzędnik wyborczy za pośrednictwem Poczty Polskiej. Pakiet doręcza się podobnie jak przesyłki polecone, z tym, że pakiet wyborczy doręczany jest wyłącznie do rąk własnych wyborcy, po okazaniu dokumentu potwierdzającego tożsamość i pisemnym pokwitowaniu odbioru. Jeżeli odbierający nie może potwierdzić odbioru, osoba doręczająca pakiet wyborczy sama stwierdza datę doręczenia oraz wskazuje odbierającego i przyczynę braku jego podpisu. Ponadto, w przypadku nieobecności wyborcy pod wskazanym adresem doręczający umieszcza zawiadomienie o terminie powtórnego doręczenia w oddawczej skrzynce pocztowej lub, gdy nie jest to możliwe, na drzwiach mieszkania wyborcy. Termin powtórnego doręczenia nie może być dłuższy niż 1 dzień od dnia pierwszego doręczenia.

Pakiety wyborcze, które nie zostały doręczone do rąk własnych wyborcy a także, nie zostały doręczone w terminie, są przekazywane obwodowej komisji wyborczej. Jeżeli przekazanie pakietów wyborczych obwodowej komisji wyborczej do zakończenia głosowania nie było możliwe pakiety takie przekazywane są właściwemu dyrektorowi delegatury Krajowego Biura Wyborczego.

Pakiet wyborczy składa się z następujących elementów:

- koperta zwrotna,
- karta lub karty do głosowania,
- koperta na kartę do głosowania,
- instrukcja głosowania korespondencyjnego,
- nakładka lub nakładki na kartę lub karty do głosowania sporządzone w alfabecie Braille'a - jeżeli wyborca niepełnosprawny zażądał ich przestania,
- oświadczenie o osobistym i tajnym oddaniu głosu na karcie do głosowania.

UWAGA: Zgodnie ze zmianami wprowadzonymi nowelizacją z 26 stycznia 2023 r. obwodowa komisja wyborcza opieczętowuje karty do głosowania swoją pieczęcią. Na kopercie zwrotnej umieszcza się adres właściwej obwodowej komisji wyborczej. Następujące czynności: opieczętowanie kart, umieszczenie danych wyborcy na oświadczeniu, umieszczenie oznaczeń na kopertach, umieszczenie adresu na kopercie zwrotnej - wykonuje obwodowa komisja wyborcza w obecności urzędnika wyborczego.

Wyborca głosujący korespondencyjnie po wypełnieniu karty do głosowania wkłada ją do koperty na kartę do głosowania, którą zakleja, a następnie kopertę tę wkłada do koperty zwrotnej łącznie z podpisanym oświadczeniem i przesyła ją do właściwej obwodowej komisji wyborczej, z wyjątkiem wyborcy podlegającego w dniu głosowania obowiązkowej kwarantannie lub izolacji w warunkach domowych, który kopertę zwrotną przekazuje przedstawicielowi Poczty Polskiej (listonoszowi).

Przekazać bezpośrednio listonoszowi wypełniony pakiet wyborczy może także wyborca niepełnosprawny oraz wyborca, który najpóźniej w dniu głosowania kończy 60 lat. Wyborca niepełnosprawny oraz wyborca, który najpóźniej w dniu głosowania kończy 60 lat, może również w godzinach głosowania osobiście dostarczyć kopertę zwrotną do obwodowej komisji wyborczej, w obwodzie głosowania, w którym jest wpisany do spisu wyborców.

Koperty zwrotne dostarczane są do właściwych obwodowych komisji wyborczych w godzinach głosowania. Koperty na kartę do głosowania wyjęte z kopert zwrotnych dostarczonych do obwodowej komisji wyborczej wrzucane są do urny wyborczej.

5.4 Głosowanie przez pełnomocnika

Do głosowania przez pełnomocnika uprawnieni są:

- wyborca niepełnosprawny o znacznym lub umiarkowanym stopniu niepełnosprawności,
- wyborca, który najpóźniej w dniu głosowania ukończył 60 lat.

Pełnomocnikiem do głosowania może być osoba posiadająca prawo do głosowania. Można być jednocześnie pełnomocnikiem tylko jednego wyborcy, jednak pełnomocnictwo do głosowania można przyjąć od dwóch osób, w przypadku gdy co najmniej jedną z nich jest wstępny, zstępny, małżonek, brat, siostra lub osoba pozostająca w stosunku przysposobienia, opieki lub kurateli w stosunku do pełnomocnika.

Nowe brzmienie art. 55 § 1 k.w. stanowi, że pełnomocnikiem do głosowania może być tylko osoba wpisana do rejestru wyborców lub spisu wyborców w tej samej gminie. Wcześniej przepisy stanowiły, że pełnomocnikiem może być tylko osoba wpisana do rejestru wyborców.

Pełnomocnictwa do głosowania udziela się przed wójtem lub przed innym pracownikiem urzędu gminy upoważnionym przez wójta do sporządzania aktów pełnomocnictwa do głosowania. Akt pełnomocnictwa do głosowania sporządza się na wniosek wyborcy wniesiony do wójta gminy, w której wyborca jest ujęty w obwodzie głosowania właściwym dla adresu zameldowania na pobyt stały lub adresu stałego zamieszkania, najpóźniej w 9-tym dniu przed dniem wyborów.

Elementy wniosku o sporządzenie aktu pełnomocnictwa:

- imię i nazwisko wyborcy,
- numer PESEL wyborcy,
- adres zamieszkania wyborcy,
- imię i nazwisko pełnomocnika,
- numer PESEL pełnomocnika,
- adres zamieszkania pełnomocnika,
- oznaczenie wyborów, których dotyczy pełnomocnictwo do głosowania,
- opcjonalnie adres poczty elektronicznej lub numer telefonu komórkowego wraz z informacją o wyrażeniu zgody na przekazanie danych do rejestru danych kontaktowych osób fizycznych,
- kopia aktualnego orzeczenia właściwego organu orzekającego o ustaleniu stopnia niepełnosprawności osoby udzielającej pełnomocnictwa do głosowania,
- pisemna zgoda osoby mającej być pełnomocnikiem.

Formy złożenia wniosku o sporządzenie aktu pełnomocnictwa:

- ustnie,
- pisemnie w formie papierowej opatrzonej własnoręcznym podpisem,
- na piśmie utrwalonym w postaci elektronicznej, opatrzonym kwalifikowanym podpisem elektronicznym, podpisem zaufanym albo podpisem osobistym, przy użyciu usługi elektronicznej udostępnionej przez ministra właściwego do spraw informatyzacji.

Akt pełnomocnictwa do głosowania po sprawdzeniu, na podstawie dostępnych urzędowo dokumentów, danych zawartych we wniosku niezwłocznie sporządza się w trzech egzemplarzach, z których po jednym otrzymują udzielający pełnomocnictwa do głosowania i pełnomocnik, a trzeci egzemplarz pozostaje w urzędzie gminy. Akt pełnomocnictwa do głosowania jest sporządzany w miejscu zamieszkania wyborcy udzielającego pełnomocnictwa do głosowania.

Dokonano również zmiany art. 56 k.w. Zmiana ta ma charakter wynikowy i dotyczy wniosku o akt pełnomocnictwa do głosowania. Nowe brzmienie art. 56 § 3 pkt 3 k.w. wskazuje, że w przypadku gdy osoba mająca być pełnomocnikiem jest wpisana do spisu wyborców (a nie do rejestru wyborców) w tej samej gminie co udzielający pełnomocnictwa do głosowania, do wniosku o akt pełnomocnictwa do głosowania nie załącza się kopii zaświadczenia o prawie do głosowania wydanego osobie mającej

być pełnomocnikiem. Do tej pory wymóg ten dotyczył każdego przypadku, gdy osoba mająca być pełnomocnikiem nie była wpisana do rejestru wyborców w tej samej gminie co udzielający pełnomocnictwa do głosowania.

Dodano art. 56 § 3a k.w., który stanowi, że w przypadku wyboru Prezydenta RP lub wyborów wójta, akty pełnomocnictwa są sporządzane na każdą z tur głosowania oddzielnie. Zatem jeden akt pełnomocnictwa dotyczy głosowania w dniu pierwszego głosowania, drugi dotyczy głosowania w dniu ponownego głosowania. W przypadku takich wyborów po dniu pierwszego głosowania, a przed ponownym głosowaniem sporządza się akt pełnomocnictwa dotyczący głosowania w dniu ponownego głosowania.

Gmina prowadzi wykaz sporządzonych aktów pełnomocnictwa do głosowania, w którym odnotowuje się fakt sporządzenia danego aktu.

Wyborca ma prawo do cofnięcia udzielonego pełnomocnictwa do głosowania. Cofnięcie pełnomocnictwa do głosowania następuje przez złożenie najpóźniej na 2 dni przed dniem wyborów stosownego oświadczenia wójtowi gminy, w którym sporządzono akt pełnomocnictwa do głosowania, lub doręczenie takiego oświadczenia właściwej obwodowej komisji wyborczej w dniu głosowania. Fakt cofnięcia lub wygaśnięcia pełnomocnictwa do głosowania przed przekazaniem spisu wyborców przewodniczącemu właściwej obwodowej komisji wyborczej głosowania w obwodzie odnotowuje w spisie wyborców wójt, a po przekazaniu spisu - obwodowa komisja wyborcza właściwa dla obwodu głosowania osoby udzielającej pełnomocnictwa do głosowania.

Przed przystąpieniem do głosowania pełnomocnik okazuje obwodowej komisji wyborczej dokument umożliwiający stwierdzenie jego tożsamości oraz akt pełnomocnictwa do głosowania. Obwodowa komisja wyborcza odnotowuje nazwisko i imię (imiona) pełnomocnika wyborcy w spisie wyborców w rubryce "uwagi" odpowiadającej pozycji, pod którą umieszczono nazwisko wyborcy, wraz z oznaczeniem "pełnomocnik", a akt pełnomocnictwa do głosowania załącza do spisu wyborców.

6 | Komisja wyborcza po nowemu

6.1 Likwidacja podziału obwodowych komisji

nowelizacja dotknęła także przepisów dotyczących funkcjonowania komisji wyborczych. Zgodnie z nowymi przepisami jedna i ta sama komisja będzie zarówno przeprowadzała głosowanie jak i ustalała jego wyniki. Zmiana ta będzie oczywistym uproszczeniem dla samorządów.

W nowym brzmieniu art. 69 § 1 k.w. za ustalenie wyników głosowania w obwodzie odpowiedzialna będzie obwodowa komisja wyborcza. Zgodnie z art. 69 § 3a k.w. czynności obwodowej komisji wyborczej związane z ustalaniem wyników głosowania w obwodzie wykonują wspólnie wszyscy obecni członkowie komisji. W myśl dodanego § 3b niedopuszczalne jest wykonywanie czynności związanych z ustaleniem wyników głosowania przez grupy członków obwodowych komisji wyborczych lub przez pojedynczych jej członków oddzielnie lub też tworzenie z członków obwodowych komisji wyborczych grup roboczych, które wykonywałyby oddzielnie czynności po zakończeniu głosowania.

Zgodnie z nowym § 3c szczegółowy tryb wykonywania czynności związanych z ustaleniem wyników głosowania określi Państwowa Komisja Wyborcza.

Artykuł 70 § 1 k.w. wskazuje, że niezwłocznie po zakończeniu głosowania przewodniczący obwodowej komisji wyborczej zabezpiecza otwór urny wyborczej. Następnie obwodowa komisja wyborcza ustala na podstawie spisu wyborców liczbę osób uprawnionych do głosowania oraz liczbę wyborców, którym wydano karty do głosowania. W końcu zaś obwodowa komisja wyborcza ustala liczbę niewykorzystanych kart do głosowania, a następnie karty te umieszcza w zabezpieczonych pakietach. Zmiana tego artykułu, wynika z likwidacji podziału obwodowych komisji wyborczych na ds. przeprowadzenia głosowania w obwodzie i ustalenia wyników głosowania w obwodzie. W związku z powyższym nie będzie już zachodziła potrzeba sporządzenia protokołu przekazania, pomiędzy dwoma komisjami.

Po wykonaniu przez obwodową komisję wyborczą, wcześniej opisanych czynności, przewodniczący obwodowej komisji wyborczej otwiera urnę wyborczą, po czym komisja liczy wyjęte z urny karty do głosowania i ustala liczbę kart ważnych i liczbę kart nieważnych oraz, odpowiednio do przeprowadzanych wyborów, liczbę głosów ważnych oddanych na poszczególnych kandydatów albo na poszczególne listy kandydatów i każdego kandydata z tych list, a także liczbę głosów nieważnych. Ta zmiana również wynika z likwidacji dwóch komisji.

Zmiana, dotyczy również samej pracy obwodowej komisji wyborczej, i tak wszystkie czynności obwodowej komisji wyborczej wykonywane są wspólnie przez członków komisji w liczbie stanowiącej co najmniej 2/3 jej pełnego składu, w tym przewodniczącego lub jego zastępcy. Natomiast przed ustaleniem przez obwodową komisję wyborczą ważności karty do głosowania, ważności głosu, oddania głosu na daną listę lub na danego kandydata, każda z kart do głosowania jest okazywana wszystkim obecnym członkom obwodowej komisji wyborczej.

Do zadania obwodowej komisji wyborczej, jak już wcześniej wskazywałam przy okazji omawiania głosowania korespondencyjnego, należy również ustalenie liczby wystanych pakietów wyborczych, a także liczbę kart do głosowania wyjętych z kopert zwrotnych dostarczonych do obwodowej komisji wyborczej do zakończenia głosowania. Obwodowa komisja wyborcza podaje je w protokole głosowania w obwodzie właściwym dla przeprowadzanych wyborów.

6.2 Sporządzenie protokołu głosowania

W nowelizacji dokonano także kosmetycznej zmiany brzmienia art. 75 k.w. Nowa wersja tego przepisu w § 1 określa, że obwodowa komisja wyborcza sporządza, w dwóch egzemplarzach, protokół głosowania w obwodzie właściwym dla przeprowadzanych wyborów. Protokół sporządza się według wzoru określonego przez Państwową Komisję Wyborczą.

Elementy protokołu:

- liczba osób uprawnionych do głosowania,
- liczba wyborców, którym wydano karty,
- liczba głosów nieważnych z podaniem przyczyn nieważności,
- liczba głosów odpowiadających każdej z przyczyn nieważności,
- liczba głosów ogółem,
- liczba głosów oddanych na poszczególnych kandydatów albo na poszczególne listy kandydatów i każdego kandydata z tych list,
- liczba niewykorzystanych kart do głosowania,
- liczba kart ważnych,
- liczba kart nieważnych,
- liczba wyborców głosujących przez pełnomocnika,
- czas rozpoczęcia głosowania,
- czas zakończenia głosowania,
- zarządzenia i inne czynności podjęte w związku z głosowaniem,
- podpisy osób wchodzących w skład obwodowej komisji wyborczej,
- pieczęć komisji.

Protokół, sporządza się przed wprowadzeniem danych do sieci elektronicznego przekazywania danych. Dane wpisane do protokołu po jego podpisaniu przez osoby wchodzące w skład obwodowej komisji wyborczej obecne przy jego sporządzaniu i opatrzeniu pieczęcią komisji są następnie wprowadzane do sieci elektronicznego przekazywania danych. Członkom obwodowej komisji wyborczej przysługuje prawo wniesienia do protokołu uwag z wymienieniem konkretnych zarzutów, z tym że

nie zwalnia to ich z obowiązku podpisania protokołu głosowania w obwodzie. Adnotację o wniesieniu uwag zamieszcza się w protokole.

Niezwłocznie po sporządzeniu protokołu głosowania w obwodzie, przed jego przekazaniem właściwej komisji wyborczej wyższego stopnia, obwodowa komisja wyborcza podaje do publicznej wiadomości wyniki głosowania w obwodzie poprzez wywieszenie w lokalu wyborczym, w miejscu łatwo dostępnym dla wyborców, kopii tego protokołu. Kopię protokołu otrzymuje każdy członek komisji i mąż zaufania. Protokół, umieszcza się także na stronie internetowej Państwowej Komisji Wyborczej.

Przewodniczący obwodowej komisji wyborczej lub jego zastępca ma również obowiązek przekazania, niezwłocznie wójtowi kopii protokołu głosowania w obwodzie.

Wyborcy mają natomiast prawo, w ciągu 30 dni od dnia przekazania, wglądu do kopii protokołu, w siedzibie gminy, do której przekazano kopię protokołu.

Po sporządzeniu protokołu głosowania obwodowa komisja wyborcza składa do opakowań zbiorczych osobno: ważne, nieważne i niewykorzystane karty do głosowania. Po dokładnym zamknięciu opakowanie zbiorcze zapieczętowuje się, przy użyciu pieczęci komisji, w sposób uniemożliwiający jego otwarcie bez naruszenia odcisku pieczęci.

6.3 Obwodowa komisja wyborcza

Nowelizacja dotknęła także kilku ważnych aspektów związanych z samym powoływaniem i składem obwodowych komisji wyborczych.

W art. 182 § 1 k.w. wydłużono termin na powołanie spośród wyborców obwodowej komisji wyborczej – najpóźniej w 20 dniu przed dniem wyborów, wcześniej było to 21 dni.

Skład obwodowej komisji wyborczej, zależny jest od liczby mieszkańców w danym obwodzie. Liczby te przedstawiają się następująco:

- w obwodach głosowania do 1000 mieszkańców – 7 osób,
- w obwodach głosowania od 1001 do 2000 mieszkańców – 9 osób,
- w obwodach głosowania od 2001 do 3000 mieszkańców – 11 osób,
- w obwodach głosowania powyżej 3000 mieszkańców – 13 osób.

Do art. 182 k.w. dodano § 1b, w którym wskazano, że komisarz wyborczy będzie mógł uzupełnić skład liczbowy obwodowych komisji wyborczych w gminie, w której można spodziewać się zwiększonej liczby wyborców w porównaniu do liczby wyborców ujętych w rejestrze wyborców, z tym, że liczba członków komisji nie może przekroczyć 13 osób. Opisywana sytuacja może mieć miejsce np. gdy wybory odbywają się w czasie ferii zimowych, w miejscowościach turystycznych lub także, gdy odbywają się w wakacje w miejscowościach, chętnie wybieranych przez turystów do odpoczynku. Uzupełnienie składu obwodowej komisji wyborczej będzie możliwe, jeżeli wymaga tego zachowanie sprawności przebiegu głosowania. Państwowa Komisja Wyborcza sporządza wykaz gmin, w których można spodziewać się zwiększonej liczby wyborców w porównaniu do liczby wyborców ujętych w rejestrze wyborców, na podstawie wniosków komisarzy wyborczych najpóźniej 30 dnia przed dniem wyborów.

Zmiany dotyczą także składów obwodowych komisji wyborczych w zależności od wielkości obwodu głosowania. W związku z tym w skład obwodowych komisji wyborczych w odrębnych obwodach głosowania powołuje się:

- 5 osób w obwodach głosowania do 100 osób,
- 7 osób w obwodach głosowania od 101 do 300 osób,
- 9 osób w obwodach głosowania od 301 do 500 osób,
- 11 osób w obwodach głosowania powyżej 500 osób.

W związku z dodanym do art. 182 § 3a k.w. liczbę osób powoływanych w skład obwodowych komisji wyborczych w odrębnych obwodach głosowania ustala się na podstawie liczby osób przebywających w zakładach leczniczych, domach pomocy społecznej, zakładach karnych i aresztach śledczych oraz oddziałach zewnętrznych takich zakładów i aresztów, a także w domach studenckich lub zespołach domów studenckich, w których utworzono obwody głosowania, w dniu utworzenia w nich odrębnych obwodów głosowania.

Wymogi dotyczące kandydata na członka obwodowej komisji wyborczej, zostały pozostawione bez zmian i przedstawiają się następująco:

- ukończone 18 lat najpóźniej w dniu głosowania,
- stałe zamieszkiwanie na terenie województwa, którego siedzibę ma obwodowa komisja wyborcza.

Zgłoszenia kandydatów na członków obwodowych komisji wyborczych nadal dokonuje się najpóźniej w 30 dniu przed dniem wyborów. Pierwsze posiedzenie obwodowej komisji wyborczej zwołuje niezwłocznie po jej powołaniu komisarz wyborczy. Obwodowa komisja wyborcza na pierwszym posiedzeniu wybiera spośród siebie przewodniczącego i jego zastępcę. Skład komisji podaje się niezwłocznie do publicznej wiadomości w sposób zwyczajowo przyjęty.

Nowe brzmienia art. 185 k.w. określa zadania obwodowej komisji wyborczej, które przedstawiają się następująco:

- przeprowadzenie głosowania w obwodzie,
- czuwanie w dniu wyborów nad przestrzeganiem prawa wyborczego w miejscu i czasie głosowania,
- ustalenie wyników głosowania w obwodzie i podanie ich do publicznej wiadomości,
- przestanie wyników głosowania do właściwej komisji wyborczej.

6.4 Nowe uprawnienia członków obwodowych komisji wyborczych

Nowe brzmienie otrzymał art. 154 § 4 k.w., który określa uprawnienia członków obwodowej komisji wyborczej w związku z wykonywaniem przez nich zadań. Dotychczas członkowi obwodowej lub terytorialnej komisji wyborczej w związku z wykonywaniem zadań przysługiwało do 5 dni zwolnienia od pracy z zachowaniem prawa do świadczeń z ubezpieczenia społecznego oraz uprawnień ze stosunku pracy, z wyjątkiem prawa do wynagrodzenia.

Wprowadzone zmiany rozszerzają uprawnienia członków obwodowej lub terytorialnej komisji wyborczej o:

- zwolnienie od pracy na dzień głosowania oraz liczenia głosów, a także na dzień następujący po dniu, w którym zakończono liczenie głosów, z zachowaniem prawa do świadczeń z ubezpieczenia społecznego oraz uprawnień ze stosunku pracy,
- 5 dni zwolnienia od pracy z zachowaniem prawa do świadczeń z ubezpieczenia społecznego oraz uprawnień ze stosunku pracy, z wyjątkiem prawa do wynagrodzenia.

Nowelizacją dodano także art. 154 § 4a k.w., zgodnie z którym członkowie obwodowej lub terytorialnej komisji wyborczej w razie zamiaru skorzystania ze zwolnienia od pracy są obowiązani, co najmniej na 3 dni przed przewidywanym terminem nieobecności w pracy, uprzedzić, w formie pisemnej, pracodawcę o przyczynie i przewidywanym okresie nieobecności w pracy, a następnie, nie później niż następnego dnia po upływie okresu nieobecności w pracy, dostarczyć pracodawcy zaświadczenie usprawiedliwiające nieobecność w pracy związana z wykonywaniem zadań komisji.

Zaświadczenie, które usprawiedliwia nieobecność w pracy członka obwodowej lub terytorialnej komisji wyborczej zawiera:

- imię i nazwisko osoby wchodzącej w skład danej komisji,
- wskazanie podstawy prawnej zwolnienia od pracy,
- przyczynę i czas nieobecności w pracy.

Zaświadczenie musi być opatrzone pieczęcią obwodowej lub terytorialnej komisji wyborczej oraz podpisane przez przewodniczącego komisji, a dla przewodniczącego komisji przez jego zastępcę. Zaświadczenie jest sporządzane w dwóch egzemplarzach, z których jeden otrzymuje zainteresowany członek komisji, a drugi pozostaje w dokumentacji komisji.

6.5 Lokale obwodowych komisji wyborczych

Do zadań wójta należy zapewnienie lokali obwodowych komisji wyborczych. Z tym, że należy pamiętać, o wymogu dostępności lokali a mianowicie w każdej gminie co najmniej 1/2 lokali obwodowych komisji wyborczych powinna być dostosowana do potrzeb wyborców z niepełnosprawnościami.

Przygotowanie lokali obwodowych komisji wyborczych do potrzeb wyborców z niepełnosprawnościami należy uznać bez wątpienia za istotną gwarancję zasady powszechności wyborów oraz element demokratyzacji prawa wyborczego.

Szczegółowe wytyczne w zakresie wymagań dotyczących lokali obwodowych komisji wyborczych dostosowanych do potrzeb osób z niepełnosprawnościami zawiera rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 29 lipca 2011 r. w sprawie lokali obwodowych komisji wyborczych dostosowanych do potrzeb wyborców niepełnosprawnych (Dz. U. 2019.336).

Rozporządzenie to wskazuje, że lokal powinien znajdować się na parterze budynku bez barier architektonicznych albo wyposażonego w podjazdy lub inne urządzenia umożliwiające samodzielne dotarcie do niego wyborcom niepełnosprawnym. Co najmniej jedne drzwi prowadzące do lokalu powinny umożliwiać dogodne warunki ruchu wyborcom niepełnosprawnym, w szczególności: powinny być rozwierane lub rozsuwane, powinny mieć szerokość w świetle co najmniej 0,9 m, a gdy

są to drzwi dwuskrzydłowe szerokość skrzydła głównego nie może być mniejsza niż 0,9 m oraz nie mogą mieć progu wyższego niż 0,02 m. Rozmieszczenie drzwi umożliwiających dogodny warunki ruchu wyborcom niepełnosprawnym powinno zapewniać wyborcy niepełnosprawnemu możliwość bezpośredniego dotarcia do lokalu. Krawędzie stopni schodów znajdujących się w lokalu oraz prowadzących do lokalu powinny wyróżniać się kolorem kontrastującym z kolorem posadzki.

Lokal powinien umożliwiać dogodny warunki ruchu wyborcom niepełnosprawnym, a w szczególności:

- przezroczyste przegrody, w szczególności drzwi i ściany, powinny być oznaczone na wysokości 0,8-1,2 m oraz 1,4-1,7 m przynajmniej dwoma pasami o szerokości 0,1-0,15 m, o jednolitej barwie, kontrastującej z tłem,
- posadzki powinny mieć nawierzchnię o właściwościach przeciwpoślizgowych,
- droga prowadząca od drzwi wejściowych do miejsca głosowania powinna być możliwie najkrótsza oraz wolna od przeszkód,
- w miejscu zapewniającym tajność głosowania należy zapewnić dodatkowe, obok górnego, oświetlenie skierowane bezpośrednio na miejsce, w którym będzie wypełniana karta do głosowania.

W lokalu należy wyznaczyć co najmniej jedno miejsce zapewniające tajność głosowania wyborcom niepełnosprawnym, dostosowane do potrzeb wyborców niepełnosprawnych wynikających z ich niepełnosprawności. Miejsce zapewniające tajność głosowania wyborcom niepełnosprawnym powinno mieć co najmniej 1,2 m szerokości i 1,2 m głębokości oraz umożliwiać pisanie na dwóch wysokościach: 0,8 i 1,1 m. Urna wyborcza powinna mieć nie więcej niż 1 m wysokości. Przejście pomiędzy miejscem wydania karty do głosowania i miejscem zapewniającym tajność głosowania a urną powinno mieć szerokość co najmniej 1,5 m. Urzędowe obwieszczenia oraz informacja, powinny być umieszczone w miejscu dostępnym dla wyborców poruszających się na wózkach inwalidzkich, na wysokości 0,9 m mierzonej od posadzki do dolnej części arkusza obwieszczenia lub informacji.

7 | Mężowie zaufania i obserwatorzy

Mąż zaufania oraz obserwator społeczny to osoby, które są powoływane do obserwacji pracy obwodowych komisji wyborczych w czasie wyborów. Mąż zaufania to osoba, która jest wyznaczona przez komitet wyborczy do kontrolowania czynności wyborczych, które podejmuje komisja wyborcza. Ma on zatem dopilnować, by wybory były przeprowadzone według obowiązującego prawa.

7.1 Wyznaczenie mężów zaufania

Sposób wyznaczenia mężów zaufania reguluje art. 103 a k.w. po jednym mężu zaufania do komisji wyborczych okręgowych, rejonowych, terytorialnych oraz obwodowych, ale również do Państwowej Komisji Wyborczej, ma prawo wyznaczyć wyłącznie pełnomocnik wyborczy lub osoba przez niego upoważniona. Pełnomocnik wyborczy lub osoba przez niego upoważniona może wyznaczyć jednego męża zaufania przy Państwowej Komisji Wyborczej.

Pełnomocnik wyborczy przekazuje do ministra właściwego do spraw informatyzacji informację o osobach, które będą pełniły funkcję męża zaufania, podając ich imię, nazwisko oraz numer ewidencyjny PESEL. Dodane w nowelizacji do art. 103a § 2a i 2b przewidują wprowadzenie listy mężów zaufania oraz zasad ich wyznaczania. Pełnomocnik wyborczy lub osoba przez niego upoważniona, wpisany na listę, wyznacza, na formularzu opatrzonym kwalifikowanym podpisem elektronicznym, podpisem zaufanym albo podpisem osobistym wysłanym przy użyciu usługi elektronicznej, osobę spełniającą określone warunki na męża zaufania do właściwej komisji wyborczej.

Osoba wskazana na męża zaufania składa do komisji wyborczej, do której została wyznaczona, na formularzu opatrzonym kwalifikowanym podpisem elektronicznym, podpisem zaufanym albo podpisem osobistym wysłanym przy użyciu usługi elektronicznej, po uwierzytelnieniu przez wnioskodawcę oświadczenie o przyjęciu tej funkcji.

Warto podkreślić, że przedmiotowa materia nie była wcześniej w żaden sposób uregulowana w Kodeksie wyborczym.

Wymagania jakie należy spełnić, aby zostać mężem zaufania:

- posiadanie czynnego prawa wyborczego,
- nie kandydowanie w wyborach,
- nie pełnienie funkcji pełnomocnika wyborczego,
- nie pełnienie funkcji pełnomocnika finansowego,
- nie pełnienie funkcji urzędnika wyborczego,
- nie bycie członkiem komisji wyborczej.

7.2 Dieta przysługująca mężowi zaufania

Nowością wprowadzoną do Kodeksu wyborczego, są także przepisy dotyczące diety należnej mężowi zaufania. Materię tę reguluje art. 103aa k.w.

Mężom zaufania wyznaczonym do obwodowych komisji wyborczych przysługuje dieta w wysokości 40% zryczałtowanej diety członków obwodowej komisji wyborczej. Dieta będzie wypłacana, tylko tym mężom zaufania, którzy obserwowali głosowanie przez co najmniej 5 godzin i obserwowali cały przebieg ustalania wyników głosowania do momentu podpisania protokołu głosowania. Przewodniczący obwodowej komisji wyborczej ma obowiązek prowadzić ewidencję czasu przebywania mężów zaufania w lokalu wyborczym i wydawać zaświadczenia, które są podstawą do wypłaty diety mężom zaufania. Zaświadczenie opatrzone jest pieczęcią komisji wyborczej i podpisem przewodniczącego danej komisji. Zaświadczenie sporządzane jest w dwóch egzemplarzach.

Diety wypłacane są przez wójta po złożeniu przez mężów zaufania we właściwym urzędzie gminy wniosku o wypłatę diety wraz z zaświadczeniem albo jego uwierzytelnioną kopią w terminie 30 dni roboczych od dnia złożenia wniosku.

Wniosek składany przez mężów zaufania w celu wypłaty diety zawiera następujące dane:

- imię i nazwisko wnioskodawcy,
- adres zameldowania oraz adres korespondencji, jeśli jest inny niż adres zameldowania,
- numer konta bankowego, na który przelana ma być dieta albo wskazanie, że wnioskuje o wypłatę diety w gotówce,
- numer PESEL,
- oznaczenie obwodowej komisji wyborczej, przy której wykonywał obowiązki męża zaufania,
- oznaczenie właściwego urzędu skarbowego.

7.3 Uprawnienia męża zaufania

Artykuł 103b k.w. wskazuje uprawnienia męża zaufania. Mąż zaufania może być obecny podczas wszystkich czynności komisji, do której został wyznaczony a w szczególności:

- przy przekazywaniu protokołu przez obwodową komisję wyborczą,
- przy przekazywaniu danych z protokołu przez rejonową komisję wyborczą,
- przy sprawdzaniu pod względem arytmetycznej poprawności ustalenia wyników głosowania przez pełnomocników okręgowych komisji wyborczych,
- przy sprawdzaniu prawidłowości ustalenia wyników głosowania i wprowadzania danych do sieci elektronicznego przesyłania danych,
- mąż zaufania może wносить do protokołu uwagi z wymienieniem konkretnych zarzutów; w protokole zamieszcza się wówczas adnotację o wniesieniu takich uwag.
- mąż zaufania zawsze otrzymuje kopię protokołu głosowania w obwodzie,
- może również wcześniej żądać kopii protokołu przekazania urny wyborczej i materiałów wyborczych od komisji wyborczej.

Mąż zaufania może być również obecny przy przewożeniu i przekazywaniu protokołu do właściwej komisji wyborczej wyższego stopnia. Mężowie zaufania mają również prawo do rejestracji wybranych działań komisji wyborczych. Zgodnie z art. 42 § 5 k.w. począwszy od czynności kontrolnych związanych z urną wyborczą, do rozpoczęcia głosowania oraz od zamknięcia lokalu wyborczego do podpisania protokołu, czynności obwodowej komisji wyborczej w obwodach głosowania na obszarze kraju mogą być rejestrowane przez mężów zaufania. Mężowie zaufania korzystają w tym zakresie z własnych urządzeń rejestrujących (np. kamer, telefonów komórkowych).

Ma prawo do obecności w lokalu wyborczym w czasie przygotowania do głosowania, ustalania wyników głosowania i sporządzania protokołu. Państwowa Komisja Wyborcza dopuszcza, by mężowie zaufania danego komitetu wyborczego mogli zmieniać się w ciągu pracy komisji. Przebywając w lokalu komisji, mężowie zaufania są zobowiązani do noszenia w widoczny sposób identyfikatora z imieniem, nazwiskiem, funkcją oraz nazwą komitetu wyborczego, który reprezentują. Identyfikatory nie mogą zawierać elementów kampanii wyborczej. Przewodniczący komisji informuje mężów zaufania o przysługujących im prawach i wskazuje miejsce w lokalu komisji, z którego będą mogli obserwować przebieg czynności wykonywanych przez komisję.

Podkreślenia wymaga, że mężowie zaufania nie mogą w szczególności:

- wykonywać żadnych czynności członka komisji,
- pomagać wyborcom w głosowaniu ani udzielać im wyjaśnień,
- liczyć ani przeglądać kart do głosowania przed rozpoczęciem głosowania, w trakcie głosowania i po jego zakończeniu.

Wykonywanie uprawnień mężów zaufania nie może:

- utrudniać pracy komisji,
- zakłócać powagi głosowania,
- naruszać tajności głosowania - mąż zaufania nie może wchodzić do pomieszczenia za zasłoną zapewniającego tajność głosowania, gdy w pomieszczeniu tym znajduje się wyborca, nawet jeśli wyraził on na to zgodę lub poprosił o to męża zaufania.

Zgodnie ze zmianami wprowadzonymi poprzez dodanie do Kodeksu wyborczego art. 103ba mężowi zaufania w związku z wykonywaniem jego zadań przy obwodowej komisji wyborczej przysługuje zwolnienie od pracy na dzień głosowania oraz liczenia głosów, a także na dzień następujący po dniu, w którym zakończono liczenie głosów, z zachowaniem prawa do świadczeń z ubezpieczenia społecznego oraz uprawnień ze stosunku pracy.

Mężowie zaufania w razie zamiaru skorzystania ze zwolnienia od pracy są obowiązani, na co najmniej 3 dni przez przewidzianym terminem nieobecności w pracy, uprzedzić, w formie pisemnej pracodawcę o przyczynie i przewidywanym okresie nieobecności w pracy, a następnie nie później niż następnego dnia po upływie okresu nieobecności w pracy, dostarczyć pracodawcy zaświadczenie usprawiedliwiające nieobecność w pracy w związku z wykonywaniem czynności męża zaufania. Zaświadczenie to, jak już wskazywałam, wydaje przewodniczący obwodowej komisji wyborczej.

7.4 Wyznaczenie obserwatora społecznego

Zarejestrowane w Rzeczypospolitej Polskiej stowarzyszenie i fundacja, do których celów statutowych należy troska o demokrację, prawa obywatelskie i rozwój społeczeństwa obywatelskiego, ma prawo wyznaczyć po jednym obserwatorem społecznym do komisji wyborczych.

Stowarzyszenie lub fundacja wpisana na listę, będzie wyznaczać obserwatorów społecznych na formularzu opatrzonym kwalifikowanym podpisem elektronicznym, podpisem zaufanym albo podpisem osobistym osoby upoważnionej do reprezentowania stowarzyszenia lub fundacji wysłanym przy użyciu usługi elektronicznej.

Osoba wskazana na obserwatora społecznego, oświadczenie o przyjęciu funkcji składa do komisji wyborczej, do której została wyznaczona, na formularzu opatrzonym kwalifikowanym podpisem elektronicznym, podpisem zaufanym albo podpisem osobistym wysłanym przy użyciu usługi elektronicznej.

Patrycja Grebla-Tarasek

Radca prawny, ekspert w Dziale Monitoringu Prawnego i Ekspertyz w Biurze Związku Powiatów Polskich, redaktor Dziennika Warto Wiedzieć (www.wartowiedziec.pl). Autorka tekstów naukowych, opinii prawnych i analiz aktów prawnych na potrzeby procesu legislacyjnego oraz działalności doradczej Związku Powiatów Polskich. Uczestniczy w pracach Zespołu ds. Administracji Publicznej i Bezpieczeństwa Obywateli, a także Zespołu ds. Społeczeństwa Informacyjnego Komisji Wspólnej Rządu i Samorządu Terytorialnego. Autorka i współautorka licznych publikacji kierowanych do pracowników sektora publicznego. Wykładowca na szkoleniach kierowanych do pracowników sektora publicznego.

Wydawca:
Związek Powiatów Polskich
Pałac Kultury i Nauki (27 piętro, pokój 2704)

00-901 Warszawa, Plac Defilad 1
www.zpp.pl

tel. +48 22 656 63 34
fax +48 22 656 63 33

ISBN
978-83-62251-87-2 (wersja elektroniczna)